

УДК 342.5(438)

М. І. МАРЧУК,*кандидат юридичних наук, доцент,**завідувач кафедри конституційного і міжнародного права факультету № 4**Харківського національного університету внутрішніх справ;**ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0217-478X>*

ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО ЛАДУ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ

Досліджено основні наукові підходи до визначення засад державного ладу Республіки Польща. Встановлено, що у польській правовій доктрині підходи до засад державного ладу і безпосередньо до їх визначення різняться і є не досить точними, а найчастіше використовується термін «засади устрою». З'ясовано, що у представлених польськими науковцями переліках засад державного ладу Республіки Польща практично відсутні намагання визначити їх структурну ієрархію та систему. І роль конституційної доктрини в Польщі автор вбачає саме в тому, щоб зробити це питання цілісним і аксіологічним, створивши таким чином певну структуровану систему конституційних засад у цілому та засад державного ладу зокрема.

Ключові слова: *засади державного ладу, основоположні принципи, фундаментальні ідеї, системні зв'язки, політична система, соціально-господарський устрій.*

Marchuk, M.I. (2017), "The principles of the state system of the Republic of Poland and the peculiarities of their systematization" ["Zasady derzhavnoho ladu Respubliki Polshcha ta osoblyvosti yikh systematyzatsii"], *Pravo i Bezpeka*, No. 4, pp. 35–41.

Постановка проблеми. Сьогодні в українському суспільстві гостро постають питання переосмислення багатьох уявлень про правові категорії та явища і наповнення їх новим сутнісним змістом. Це серед іншого є результатом демократичного вибору українського народу розвиватися в напрямку європейських світоглядних і державницьких орієнтирів.

Зміна окремих аспектів і властивостей державно-правової реальності України та її соціальної дійсності обумовлена, зокрема, еволюційним рухом до кращих світових стандартів державотворення, виражених у концепціях правової демократичної соціальної держави, й органічно пов'язана із трансформацією уявлень про державний лад як один із основних інститутів конституційного права та його засади, як фундаментальні орієнтири побудови та функціонування сучасної державності.

Проблема наукового розуміння державного ладу та його принципів сьогодні, як зазначає Л. Наливайко, «концентрує політико-правові аспекти науки теорії держави і права, конституційного права, інших галузевих юридичних і неюридичних наук. Розглянути принципи державного ладу на сучасному етапі в контексті формування демократичної, соціальної, правової держави в Україні – актуальне завдання юридичної науки» [1, с. 11–15].

Для належного осмислення багатоаспектності та багатомірності конституційно-правової матерії державного ладу українськими науко-

вцями може і повинен бути використаний зарубіжний досвід політичної діяльності, відображений у законодавстві та юридичній літературі, зокрема в порівняльних дослідженнях. З огляду на це на особливу увагу заслуговує потреба дослідження державного ладу Республіки Польща як держави, що мала багато спільного з Україною у процесі становлення державницьких традицій, які стали основою її сучасного державного ладу. Потрібно враховувати також той факт, що Польща сьогодні є одним із найбільш вдалих прикладів європейського державотворення.

Стан дослідження. Загальнотеоретичним аспектам державного ладу та його засад присвячено праці таких науковців, як В. Додонов, А. Колодій, В. Копейчиков, В. Кравченко, П. Кудрявцев, О. Кутафін, О. Міцкевич, Л. Наливайко, В. Погорілко, О. Румянцев, С. Серьогіна, С. Страшун, А. Сухарев, С. Телешун, В. Федоренко, В. Чиркін та ін. Однак питання дослідження засад державного ладу саме Республіки Польща та встановлення системоутворюючих зв'язків між ними як окремі напрямки наукового осмислення ніколи не розглядалися українськими науковцями. Ця проблематика залишається безумовною прерогативою польських науковців, серед яких С. Божик, П. Вінчорек, Л. Гарліцкі, А. Гжесковяк, М. Гульчинські, Л. Дзєвєцка-Бокун, Д. Дудек, К. Екхарт, М. Карпюк, К. Нізіол, А. Пулло, П. Сарнецькі, К. Сікора, В. Скушідло, Т. Сломка, В. Соколевич та інші.

Разом із тим, незважаючи на висвітлення польськими вченими окремих аспектів державного ладу своєї країни та очевидне науково-практичне значення проблеми, навіть у польській юридичній літературі цій проблемі приділяється недостатня увага. Зокрема, проблема систематизації засад державного ладу Республіки й досі залишається контрверсійною та невирішеною остаточно.

Мета статті полягає у визначенні каталогу принципів, які є засадами державного ладу Республіки Польща, та встановленні особливостей їх систематизації.

Виклад основного матеріалу. Будь-яка із сучасних конституцій (у тому числі українська та польська) містить певні базові принципи, що характеризують державний лад конкретної держави та визначають систему влади, яка в ній панує. Сукупність цих принципів визначає конституційну ідентичність держави. Принципи, передусім, указують, кому належить влада в державі (визначають суверенність), установлюють основні форми здійснення цієї влади та види державних органів, покликаних її реалізовувати. Вони також визначають основні, базові способи (формальну площину) і зміст (матеріальну площину) здійснення влади, вказують на ідеї та цілі, які слід реалізувати в цьому процесі.

У польській правовій доктрині підходи до засад державного ладу та їх визначення різняться і є не досить точними. Подібна ситуація спостерігається і з рішеннями та висновками Конституційного Трибуналу. Ускладнюють ситуацію також державні органи, які, використовуючи такі мало визначені термінологічні категорії, як «засади устрою» (*zasady ustrojowe*), «загальні засади, головні принципи» (*zasady naczelné*) чи навіть більш загальні назви – «конституційні засади права» (*konstytucyjne zasady prawa*), «принципи права» (*zasady prawa*) тощо, по суті створюють додаткові перешкоди для їх застосування [2, s. 28]. Найчастіше використовується термін «засади устрою». Польський науковець С. Бернат зауважує, що доцільним є використання лише загального терміна «конституційна засада права», який вказує на її місце в системі джерел права, а відтак на певну ієрархію в загальній системі принципів, без використання конкретизуючих термінів «устроева», «головна», «загальна», «провідна» тощо, оскільки використання такого роду прикметників насправді не має значення з точки зору механізмів, які мають значення для конституційного права [3, s. 10].

Разом із тим, як зазначає М. Камінські, наука польського конституційного права, визна-

чаючи засади державного ладу, використовує різні дефініції для їх позначення, в тому числі «основні засади устрою», «засади державного ладу», «головні засади Конституції» тощо. Необхідно також підкреслити, що в польській доктрині конституційного права не сформувалась єдина дефініція конституційних засад устрою [4, s. 279]. Водночас у наукових дослідженнях під час синтезування конкретних каталогів (переліків) засад державного ладу зазначено, що на сьогодні у правовому полі Польщі практично припинено використання понять «загальні засади», «головні принципи» та «провідні ідеї», в тому числі серед формальних джерел права [5].

Визначаючи засади державного ладу, А. Куліг стверджує, що «кожна із сучасних держав – організована на основі певних припущень, що визначають інституціональні та процедурні аспекти її діяльності. Ці припущення, з одного боку, підпорядковують собі політичні та правові рішення в державі, з іншого боку, вони мають загальний і навіть загальнообов'язковий характер (саме тому їх часто порівнюють із так званими загальними положеннями), що дозволяє їм поширювати свій вплив на значну кількість суб'єктів та об'єктів регулювання. З огляду на фундаментальний характер цих припущень і силу впливу (детермінації) на державний лад вони мають назву “устроеві засади”» [6, с. 54]¹. Тобто в українській редакції – це засади державного ладу. Такі засади, як зазначає В. Ф. Годованець, «становлять систему передбачених і закріплених конституцією основних принципів організації (будівництва) і діяльності держави та її основних інститутів і органів державної влади, основних функцій держави, інших елементів (атрибутів) держави. Основні принципи державного ладу визначають суть держави, її тип, місце й роль у суспільстві» [7, с. 93].

На думку польського науковця К. Сікори, засади державного ладу – це найважливіші постулати, які характеризують устрій певної держави, визначений в її Конституції. Вони являють собою правові норми особливого виду – такі, що мають базове, основоположне значення для визначення устроевого (структурного), політичного, суспільного та господарчого вимірів держави. Засади державного ладу, закріплені в Конституції, виражають ідеї, цінності, поняття, які, з одного боку, створюють основи (підвалини) для інших норм, з іншого, – характеризують

¹ У статті переклад усіх цитат з польської мови зроблено автором особисто.

державу через визначення її найважливіших рис. Вони, передусім, вказують на суб'єктів влади, модель її здійснення, місце особи в державі, ступінь участі суспільства у процесі ухвалення владних рішень, а також на структуру, компетенцію та функції органів публічної влади й характер організаційно-правових зв'язків між ними. Основні засади державного ладу є фундаментом Конституції, оскільки вона сама собою є фундаментом устрою (організації) держави [8, s. 243].

Польський дослідник А. Гжеськовяк розуміє засади державного ладу як певні фундаментальні ідеї, відповідно до яких повинна формуватися політична спільнота громадян, що утворює державу з конкретним устроєм. Саме громадяни визначають форму держави, статус громадян та їх об'єднань [9, s. 249].

Б. Банашак, вивчаючи дефініцію засад державного ладу, зазначає, що це є найважливіші рішення, що характеризують систему (устрій) держави та містяться в Конституції (якщо вона є). Тому їх можна ототожнити з конституційними принципами (засадами). Учений також зауважує, що «розбіжності в розумінні засад державного ладу в [польській] науці конституційного права мають наслідком відсутність єдиного спільного підходу (бачення) щодо базових основоположних питань, таких як їх каталог, назва чи зміст. Таким чином, можна говорити про певну «конвенціональність» та умовність засад державного ладу. Щоправда, вони включені до Конституції, але не безпосередньо, не у вигляді готових виразів, готового каталогу» [10]. Такий стан речей частково пояснюється тим, що в польській владі одночасно представлені політичні сили, які є прихильниками різновекторного розвитку польського суспільства, а також тим фактом, що текст Конституції ще не встиг повністю «обрости» тлумаченнями та конкретними судовими висновками, що дозволило б визначити фактичну роль і зміст її окремих положень, зокрема стосовно засад державного ладу.

Більше того, навіть сама доцільність виокремлення засад державного устрою, як і конституційних принципів взагалі, окремими польськими науковцями піддається сумніву. Деякі науковці, наприклад П. Тулея та К. Войтовіч, вважають, що «така дефініція взагалі є непотрібною, оскільки базовою категорією в юриспруденції залишається категорія норми права. А конституційні принципи (читай, засади державного ладу) служать лише для спрощення дискурсу юридичного (нормативного) масиву» [11, s. 19–20]. Як зауважує Є. Онішук,

навіть «сам Конституційний Трибунал Республіки Польща у своїх рішеннях не надав дефініції таких часто вживаних ним понять, як «конституційний принцип» або «засада державного ладу», а також не сформулював переліку таких засад» [12, s. 18].

Останніми роками польська конституційна наука і практика поволі схиляються до визнання засад державного ладу як відносно відособленої частини загальних конституційних засад. Указується, що засади державного ладу – це політичні рішення установчого характеру, підтверджені авторитетом конституції, виражені у формі нормативних конструкцій, які визначають обсяг прав і свобод людини та принципи організації і компетенцію органів публічної влади (систему та структуру вищих органів влади, місцевих органів влади та територіального самоврядування). Вважається, що ці рішення покликані регулювати основи соціальної, політичної та економічної систем держави.

Підкреслюється особлива важливість «устроевих засад», яка виражається в тому, що: а) на їх підставі формуються інші конституційні норми; вони визначають характеристики державних інститутів; б) вони визначають конституційні цінності, що є аксіологічними основами Конституції; в) вони вважаються засадами в конституційній доктрині та судовій практиці; г) вони є найбільш загальними та впливовими з усіх конституційних норм.

Певне уявлення про весь загальний зміст засад, що, на думку польських політичної та наукової еліт, є засадами державного ладу Республіки Польща, можна скласти на підставі аналізу процесу обговорення основоположних засад устрою в Конституційній комісії Народних Зборів.

Сам перебіг дискусії в Конституційній комісії щодо змістовного наповнення першого розділу Конституції «Річ Посполита» досить вдало описали Є. Пільчинські [13] та П. Вінчорек [14]. Базовий каталог засад був поділений на дві частини. Перша з них охоплювала засади (поряд з їх формулюванням), які у формі статей могли б увійти до першої частини Конституції. Друга стосується принципів устрою, які, на нашу думку, можуть і повинні бути основою для положень особливої частини Конституції та які будуть висловлені не стільки окремими положеннями цього акта, скільки окремими їх групами або навіть Конституцією в цілому. З використанням термінів загальної теорії права та з урахуванням певних умовностей, тут йшлося, з одного боку, про засади директивного характеру, а з іншого, – про засади описового характеру.

Перша група охоплювала принципи: а) республіканської форми правління; б) народного суверенітету; в) спільного блага; г) єдності та цілісності держави; ґ) демократичної держави; д) соціальної держави; е) верховенства закону та законності (легалізму); є) шанування міжнародного права; ж) допустимості передачі частини державного суверенітету міжнародним інституціям; з) представницької та безпосередньої демократії; и) поділу влади; і) політичного плюралізму; й) самоврядування; к) недоторканості власності; л) свободи господарювання; м) охорони праці. Крім того, було запропоновано закріпити в Конституції положення, яке регулює відносини між державою, церквою та релігійними об'єднаннями. Усього до цього каталогу було включено 17 засад.

Друга частина містить пропозиції щодо внесення до Конституції серед іншого засад прав і свобод людини та громадянина, демократичності виборів, визначення характеру державного устрою. Ці питання лише згадувалися під час дискусії та не були предметом більш широкого обговорення в підкомітеті.

Неможливо, та й не потрібно показувати весь хід згаданої дискусії вичерпним чином. Враховуючи, що теперішній зміст глави I відображає «засади устрою», складається враження, що вона побудована з урахуванням багатьох точок зору та подекуди суперечливих пропозицій правових норм-урегулювань. Цей розділ є синтезом їх усіх, хоча й у різному ступені.

Таким чином, Конституція Республіки Польща від 2 квітня 1997 р. [15] (далі – Конституція РП) закріплює найважливіші засади державного ладу в розділі I «Річ Посполита» й охороняється (наряду з розділом U 1 XII) ускладненим порядком внесення змін і доповнень. Регламентація засад державного ладу в самостійному розділі, який повинен міститися на початку Конституції, є принципово важливою не тільки в польській правовій доктрині, але й для низки країн, серед яких Італія, ФРН, Греція, Японія, Іспанія та ін. Такий підхід знаходиться в руслі сучасної тенденції соціалізації конституційного права, змістом якої є більш цілісне закріплення основ державного та суспільного ладу.

Разом із тим, помилково вважати всі 29 статей, що становлять цей розділ, переліком із 29 принципів державного ладу. Тут співіснують положення (принципи) з дуже різними рівнем і ступенем абстрактності. Поряд із загальними принципами, що мають особливо важливе значення (наприклад, ст. 1, 2, 4, 8, 10), цей нормативно-правовий акт містить конкретизуючі

положення, які ілюструють лише окремі аспекти більш загальних принципів (наприклад, ст. 13, 17, 26), або більше норми, ніж конституційні принципи (наприклад, п. 2 ст. 11, п. 2 ст. 21, ст. 27, 28, 29). Помилково також вважати, що конституційні принципи не можуть бути знайдені в інших розділах польської Конституції, особливо в розділі II «Свободи, права та обов'язки людини і громадянина». Положення Преамбули до Конституції також є дуже важливим елементом визначення змісту окремих засад державного ладу (зокрема, принципів взаємодії держави та церкви) [16, s. 68].

Конституція РП приділяє багато уваги утвердженню конституційних принципів, тому не без підстав стверджують, що в окремих частинах вона має більше демагогічний, ніж юридичний характер. Такий підхід польського законодавця до тексту Основного закону дає конституційній доктрині значну свободу у створенні цілого каталогу принципів державного ладу Республіки Польща. Для підтвердження цієї тези достатньо лише порівняти окремі підручники з конституційного права польських авторів. З їх аналізу стає зрозуміло, наскільки відрізняється кількість цих принципів, які різні в них назви та наскільки відрізняються критерії їх систематизації. Наприклад, Б. Банащак виокремлює 6 засад державного ладу [17, s. 18], а П. Сарнецькі [18, s. 30] і Л. Гарліцкі [19, s. 52] – по 7, при цьому переліки в них не співпадають. Дещо виділяється на цьому тлі перелік із 13 засад державного ладу (як політичного устрою) Польщі, запропонований П. Сарнецьким [20, s. 31], а також каталог аж із 27 фундаментальних засад конституції, сформульованих «формально» П. Людвіковським [21, s. 175–176].

А ось Д. Дудек виокремлює 16 засад державного ладу (в широкому розумінні), що охоплюють такі конституційні матерії, як правовий статус особи, державний і суспільний лад, а також систему джерел права. До засад правового статусу особи він відносить: а) засаду природної гідності людини; б) принцип права людини на життя; в) засаду рівності перед законом; г) засаду охорони прав і свобод людини. До засад державного ладу (у вузькому розумінні) науковець відносить: а) засаду республіканської форми держави; б) принцип правової держави та принцип народного суверенітету; в) засаду поділу та рівноваги гілок влади; г) засаду двопалатності парламенту; ґ) засаду суддівської незалежності та незалежності судів; д) засаду децентралізації публічної влади; е) засаду автономії, незалежності і співпраці

між державою, церквами та конфесійними об'єднаннями; є) засаду суспільно орієнтованої ринкової економіки. І, нарешті, правову систему визначають: а) засада ієрархічності системи джерел права; б) засада вищої сили Конституції; в) засада дотримання норм міжнародного права [22, s. 24].

М. Карпюк досліджує характер «устроевих» засад, що містяться в Конституції Республіки Польща. До переліку засад, які становлять канон політичного устрою Польщі, він відносить: а) засаду республіканської форми держави; б) засаду демократичної правової держави; в) засаду народного суверенітету; г) принцип поділу та балансу влади; ґ) принцип автономії та взаємної незалежності держави і Церкви, а також інших релігійних об'єднань; д) принцип децентралізації державної влади та місцевого самоврядування; е) принцип громадянського суспільства, який серед іншого поєднує принцип політичного плюралізму, плюралізму профспілок і принцип свободи створення та діяльності громадських організацій, а також принцип захисту власності та права на спадщину. Дослідник досить чітко поділяє засади устрою Республіки Польща на чотири групи: 1) засади політично-економічного устрою; 2) засади політико-культурного устрою; 3) засади політико-соціального устрою; 4) засади політико-оборонного устрою [23, s. 244].

Дещо інакше сприймає цю проблематику П. Вінчорек, який поряд із принципами політичної системи (політичного устрою) та декількома принципами соціально-економічної системи (суспільно-господарського устрою) виділив третю групу принципів, які одночасно є засадами обох указаних устроєвих систем. Зокрема, засади субсидіарності, загального (спільного) блага, свободи релігії та автономії церков. Водночас такі принципи, як соціальна справедливість і громадянське суспільство, він розглядав як засади соціально-економічної системи (суспільно-господарського устрою) [24, s. 6]. Така ситуація вказує практично на відсутність в польській юридичній літературі структурованості системи конституційних принципів, що одночасно є засадами державного ладу.

Досить оригінально видається також систематизація засад державного ладу з точки зору їх віднесення до новаторських або традиційних, запропонована Є. Кучинським і В. Вольпоком. Так, традиційні засади вони умовно поділили на три групи. До першої віднесено нові засади, які були невідомі попереднім конституційним актам, а саме: 1) засаду спільного (загального)

блага (добра); 2) засаду єдності держави та її неподільності; 3) засаду прямої дії норм Конституції; 4) засаду дотримання Республікою Польща зобов'язальних щодо неї норм міжнародного права; 5) засаду громадянського суспільства (що міститься в декількох нормах); 6) засаду соціально орієнтованої ринкової економіки.

Другу групу склали засади державного ладу, вже відомі з попередніх конституційних актів, але модифіковані або розширені в чинній Конституції: 1) засада поєднання представницьких і безпосередніх форм здійснення влади народом; 2) засада поділу влади, доповнена системою стримувань і противаг; 3) засада політичного плюралізму; 4) засада самоврядності; 5) засада охорони власності.

І, нарешті, третя група охоплює засади, викладені в чинній Конституції в тій же нормативній формі, що і в попередніх конституційних актах: 1) засаду демократичної правової держави; 2) засаду верховної влади (суверенітету) народу [25, s. 35–36].

Таким чином, Є. Кучинський і В. Вольпок стверджують, що серед засад державного ладу, врегульованих розділом I Конституції, зберігається елемент правонаступництва, хоча саме в Конституції 1997 року було вперше впроваджено декілька нових принципів, а деякі інші набули нової юридичної форми.

На підставі викладеного можемо зробити певні **висновки**:

1. У польській правовій доктрині підходи до засад державного ладу та їх визначення різняться і є не досить точними. Подібна ситуація спостерігається і з рішеннями та висновками Конституційного Трибуналу. Ускладнюють її також державні органи, які, використовуючи такі мало визначені термінологічні категорії, як «засади устрою» (*zasady ustrojowe*), «загальні засади, головні принципи» (*zasady naczelne*), чи навіть більш загальні назви «конституційні засади права» (*konstytucyjne zasady prawa*), «принципи права» (*zasady prawa*) тощо, по суті створюють додаткові перешкоди для їх застосування. Найчастіше використовується термін «засади устрою».

2. Засади державного ладу – це політичні рішення установчого характеру, підтверджені авторитетом конституції, виражені у формі нормативних конструкцій, які визначають обсяг прав і свобод людини, принципи організації, систему, структуру та компетенцію органів публічної влади. Ці рішення покликані регулювати основи соціальної, політичної та економічної систем держави.

3. У представлених каталогах засад державного ладу Республіки Польща, як правило, відсутнє чітке бачення їх структурної ієрархії та систематизації. Цьому не сприяє навіть той факт, що сама Конституція Республіки вказує на найбільш фундаментальні цінності, зокрема використовуючи для цього преамбулу та ранг перших статей. Роль конституційної доктрини в Польщі полягає саме в тому, щоб зробити це питання цілісним і аксіологічним, створивши таким чином певну структуровану систему

конституційних засад у цілому та засад державного ладу зокрема.

4. Найбільш перспективними напрямками подальших наукових досліджень у цій сфері є встановлення чітких критеріїв систематизації засад державного ладу Республіки Польща та визначення співвідношення між такими конституційно-правовими категоріями, як «державний лад», «конституційний лад», «політичний устрій» і «суспільно-господарський устрій».

Список бібліографічних посилань

1. Наливайко Л. Р. Роль принципів державного ладу у розбудові демократичної, соціальної і правової держави. *Університетські наукові записки*. Хмельницький, 2008. № 1. С. 11–15.
2. Sozański J. Zasada demokratycznego państwa prawnego w polskiej praktyce prawnej. *Kwartalnik Naukowy Uczelni Vistula*. 2014. Nr 4 (42). S. 28–40.
3. Biernat S., Bosek L., Garlicki L. Konstytucyjne podstawy funkcjonowania administracji publicznej. Tom 2. Warszawa, 2012. 624 s.
4. Kamiński M. Konstytucyjna regulacja statusu partii politycznych w Rzeczypospolitej Polskiej // Konstytucyjno-ustawowa regulacja stosunków społecznych w Rzeczypospolitej Polskiej i Republice Białoruś = Конституционно-законодательное регулирование общественных отношений в Республике Польша и Республике Беларусь / pod red. J. Matwiejuk. Białystok : Temida 2, 2009. S. 279–290.
5. Bałaban A. Katalog zasad naczelnych konstytucji w polskich podręcznikach prawa konstytucyjnego // Zasady naczelne Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 r. / pod red. A. Bałabana, P. Mijała. Szczecin : Wydaw. Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2011. S. 47.
6. Kulig A. Źródła prawa // Prawo konstytucyjne RP / pod red. P. Sarneckiego. 9 wyd. zmienione rozszerzone i zaktualizowane. Warszawa : C. H. Beck, 2014. Rozd. III. S. 46–68.
7. Годованець В. Ф. Конституційне право України : навч. посіб. Київ : МАУП, 2005. 360 с.
8. Sikora K. Martin Bożek, Mirosław Karpiuk, Jarosław Kostrubiec, Konrad Walczuk. Zasady ustroju politycznego państwa. Polskie Wydawnictwo Prawnicze Iuris, Poznań 2012, ss. 241 : recenzja. *Studia Iuridica Lublinensia*. 2013. Tom XX. S. 242–246. URL: <http://journals.umcs.pl/sil/article/view/1210/979> (дата звернення: 14.12.2017).
9. Grześkowiak A. Zasady naczelne w nowej Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej : Referat generalny przedstawiony w Komisji Konstytucyjnej Senatu Rzeczypospolitej Polskiej, w dniu 17 VII 1990 r. *Ethos*. Rok 3, 1990. Nr 3–4 (11–12). S. 249–263. URL: http://dlibra.kul.pl/Content/25812/39_ethos1990_nr%2011_12_Grzeskowiak.pdf (дата звернення: 14.12.2017).
10. Banaszak B. Opinia prawna do projektu ustawy o TK zawierająca odpowiedź na pytania: Czy do katalogu spraw, w których Trybunał Konstytucyjny orzeka w pełnym składzie, zawartego w art. 47 ust. 1 pkt 1 projektu ustawy, należałoby dodać: 1/ orzekanie w sprawie zgodności aktów prawa wtórnego Unii Europejskiej z konstytucją, 2/ orzekanie o zasadach konstytucyjnych = Opinia zlecona : Warszawa, 21 maja 2014 r. / Biuro Analiz Sejmowych. URL: [http://orka.sejm.gov.pl/RexDomk7.nsf/0/9E21D1B7D8CF9DA6C1257CD00043E86C/\\$file/i967-14A.rtf](http://orka.sejm.gov.pl/RexDomk7.nsf/0/9E21D1B7D8CF9DA6C1257CD00043E86C/$file/i967-14A.rtf) (дата звернення: 14.12.2017).
11. Tuleja P. Pojęcie zasady konstytucyjnej // Zasady ustroju Rzeczypospolitej Polskiej w nowej konstytucji : materiały naukowe XXXVIII Sesji Katedr Prawa Konstytucyjnego Jamrozowa Polana 7–8 VI 1996 r. / pod red. K. Wójtowicza. Wrocław : Uniw. Wrocławski, 1997. S. 7–22. (Acta Universitatis Wratislaviensis ; Nr 1969).
12. Oniszcuk J. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego. Kraków : Wydaw. Zakamycze, 2000. 1000 s.
13. Pilczyński J. Powolna ucieczka do przodu. *Rzeczpospolita*. 14 lutego 1995 r. Nr 38 (3991). S. 47–62.
14. Winczorek P. Dyskusja nad podstawowymi zasadami ustroju RP w Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego (dziesięć pierwszych artykułów projektu Konstytucji RP). *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*. 1995. Nr 2. S. 11–28.
15. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej : z dnia 2 kwietnia 1997 r. *Dziennik Ustaw*. 1997. Nr 78. Poz. 483. URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970780483> (дата звернення: 14.12.2017).
16. Garlicki L. Polskie prawo konstytucyjne: zarys wykładu. Wyd. 4. Warszawa : Wolters Kluwer Polska SA, 2017. 524 s.
17. Banaszak B. Prawo konstytucyjne. Warszawa : C. H. Beck, 1999. 631 s.
18. Konstytucjonalizacja zasad i instytucji ustrojowych / red. nauk. P. Sarnecki. Warszawa : Wydaw. Sejmowe, 1997. 209 s.
19. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Tom I / red. L. Garlicki. Warszawa : Wydaw. Sejmowe, 1999. 530 s.

20. Prawo konstytucyjne / pod red. P. Tulei. Warszawa : C. H. Beck, 1995. 348 s.
21. Ludwikowski R. Prawo konstytucyjne porównawcze. Toruń : Tow. Nauk. Organizacji i Kierownictwa „Dom Organizatora”, 2000. 491 s.
22. Zasady ustroju III Rzeczypospolitej Polskiej / red. D. Dudek ; aut. D. Dudek i in. Warszawa : Wolters Kluwer Polska, 2009. 338 s.
23. Bożek M., Karpiuk M., Kostrubiec J., Walczuk K. Zasady ustroju politycznego państwa. Poznań : Polskie Wydaw. Prawnicze Iuris, 2012. 241 s.
24. Pułło A. Sprawiedliwość społeczna w systemie zasad naczelných Konstytucji RP. *Państwo i Prawo*. 2003. Nr 7. S. 5–16.
25. Kuciński J., Wołpiuk W. J. Zasady ustroju politycznego państwa w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku. Warszawa : Wolters Kluwer Polska, 2012. 468 s.

Надійшла до редколегії 18.12.2017

МАРЧУК Н. И. ОСНОВЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО СТРОЯ РЕСПУБЛИКИ ПОЛЬША И ОСОБЕННОСТИ ИХ СИСТЕМАТИЗАЦИИ

Исследованы основные научные подходы к определению основ государственного строя Республики Польша. Установлено, что в польской правовой доктрине подходы к основам государственного строя и непосредственно к их определению разнятся и являются недостаточно точными, а чаще всего используется термин «основы строя». Установлено также, что в представленных польскими учёными перечнях основ государственного строя Республики Польша практически отсутствуют попытки определить их структурную иерархию и систему. И роль конституционной доктрины в Польше автор видит именно в том, чтобы сделать этот вопрос целостным и аксиологическим, создав таким образом определённую структурированную систему конституционных основ в целом и основ государственного строя в частности.

Ключевые слова: основы государственного строя, основополагающие принципы, фундаментальные идеи, системные связи, политическая система, социально-хозяйственный уклад.

MARCHUK M. I. THE PRINCIPLES OF THE STATE SYSTEM OF THE REPUBLIC OF POLAND AND THE PECULIARITIES OF THEIR SYSTEMATIZATION

The main scientific approaches to the definition of the principles of the state system of the Republic of Poland have been researched. It has been established that approaches to the principles of the state system and to their definition in the Polish legal doctrine differ and are not sufficiently precise, and most often the term “principles of the system” is used. Under the “principles of the system”, the Polish constitutionalists, as a rule, understand the legal norms of a special kind – those having the basic, fundamental significance for determining the political, social, economic dimensions of the state. It has been also found out that there is practically no attempt to determine the structural hierarchy and system in the list of principles of the state system of the Republic of Poland, presented by Polish scholars. Even the fact that the Constitution of the Republic itself points to the most fundamental values does not contribute to this, in particular using the Preamble and rank of the first Articles. The author believes that the role of the constitutional doctrine in Poland is precisely in order to make this issue holistic and axiological, thus creating a certain structured system of constitutional principles in general and the principles of the state system in particular.

Keywords: principles of the state system, fundamental principles, fundamental ideas, systemic links, political system, social and economic structure.